

Italija: Novine pod kontrolom

U Italiji su tri osnovna oblika vlasništva nad novinama s time što, praktički, nema čiste izdavačke kuće, one koja bi živjela samo od izdavanja novina. Glavne listove drže financijsko-gospodarske tvrtke, zatim postoje novine tzv. zadruga novinara i treći vlasnik, odnosno izdavač, su stranke. U Italiji se svakodnevno izdaje oko 50 listova uz koje se izdaju i brojni free press listovi (u Rimu se besplatno dijeli više od pet listova u ukupnoj tiraži od oko milijun primjeraka). Glavne dnevne listove, kao što su "Corriere della Sera", "Rapubblica", "Stampa", "Il Sole 24 ore" itd. izdaju financijsko-ekonomske tvrtke. Zna se da je torinska "Stampa" u vlasništvu automobilske tvrtke FIAT, ili da je "Il Sole 24 ore", što je najtiražniji ekonomski list u Europi, u vlasništvu udruge talijanskih industrijalaca, Confindusrije. Jedan od načitanijih i vjerojatno najobjektivnijih dnevnika je "Corriere della Sera" (naklada od oko 800.000 primjeraka) koji izdaje tvrtka RCS s.p.a. To je dioničarsko društvo u kojem svoje dionice imaju banke, na primjer Mediobanca, najveća talijanska poslovna banka, ima 14%, osiguravajuća društva, industrije, FIAT ima 10% itd. U 2006. tvrtka RCS s.p.a. je imala prihod od 2,4 milijarde eura s ostatkom čistog dohotka od 219 milijuna eura. Osim lista "Corriere della Sera" to dioničarsko društvo izdaje i druge listove, knjige, prikuplja propagandu, ima multimedijalnu djelatnost itd. Bez obzira što RCS posluje pozitivno, ipak je dobilo i državnu pomoć. To je još jedna anomalija u Italiji, odnosno da država godišnje izdvaja oko 700 milijuna eura izravne pomoći, i vjerojatno još toliko posredne pomoći kroz olakšice, za izdavanje novina.

Tvrtka Espresso s.p.a., koja izdaje list "Repubblicu" (naklada oko 850.000), koji je uz "Corriere della Sera" najobjektivniji, premda malo ljeviije orijentiran, je također dioničarsko društvo u kojem industrije, osiguravajuća društva, banke itd. imaju svoje dionice, pa prema tome i interese.

U šarenilu listova u vlasništvu tvrtki spomenuo bih još "Il Giornale", koji je vlasništvo Paola Berlusconi, dakle brata premijera i vlasnika televizija i raznih tvrtki Silvija Berlusconi, i list "Unita", koji je bio glasilo Talijanske komunističke partije, a sada je u vlasništvu Renata Sorua, utemeljitelja telefonsko-internetske tvrtke Tiscali i sadašnjeg guvernera regije-otoka Sardinije. "Il Giornale", koji je osnovao legendarni novinar Indro Montanelli (umro 2001.) i koji je list napustio kada je Berlusconi, koji je u međuvremenu postao njezinim vlasnikom, ušao u politiku, piše, dakako, u prilog Berlusconijevoj politici. "Unita", list koji je osnovao komunistički čelnik Antonio Gramsci, bez obzira što je sada u vlasništvu jednog poduzetnika piše sve moguće protiv Berlusconijeve vlade.

A, kako piše "Corriere della Sera"? Upravo zbog toga što ima više vlasnika izdavačke kuće, koja imenuje direktora (u Hrvatskoj je to glavni urednik), list ima dosta veliku slobodu. Izdavač izborom glavnog urednika zapravo usmjeruje uređivačku koncepciju, ali svako uredništvo, bez obzira je li direktor malo ljeviije ili malo desnije orijentiran, nastoji biti što je moguće objektivno prema političkim događajima. Sami vlasnici ne utječu toliko na tekstove koliko utječu oglašivači. Teško će neki list napasti, na primjer, telefonsku kompaniju koja plaća milijune za stranice oglasa. Odnosno, novinari neće smjeti objaviti svoja istraživanja o djelovanju nekog jakog oglašivača, ali ako toj firmi neka kontrolna institucija otkrije nepravilnosti, onda će to listovi objaviti bez obzira na novce dobivene od propagande.

Kao izdavači postoje i političke stranke. Ti listovi nemaju gotovo nikakvu nakladu, jer su praktički bilteni stranaka i prostor za iznošenje mišljenja stranačkih čelnika. Financira ih država (tablica-1 pokazuje koliko su pojedini stranački listovi dobili novaca od države u 2006.), a glavne urednike imenuju čelnici stranaka. Tim listovima "vjeruju" samo najvatreniji članovi neke stranke.

Postoje i listovi zadruga. Novinari se udruže, pokrenu svoje glasilo i za njegovo izdavanje dobiju novce iz državne blagajne (tablica-2 pokazuje koliko su listovi zadruga novinara dobili novaca od države u 2006.). Najpoznatiji takav list je "Il Manifesto" osnovan 1969. i koji od svih takvih listova ima najveću nakladu (oko 30.000 primjeraka), ali uvijek je na rubu preživljavanja (premda je u 2006. dobio 4,4 milijuna eura državne pomoći). To je list komunističke orijentacije, što i u podglavlju piše, a kao zanimljivost spomenimo kako svi, od glavnog urednika do čistačice, imaju istu plaću (vrlo nisku). Država financira i časopise koje su osnovale zadruge novinara (tablica-2a pokazuje koliko su novaca dobili periodici zadruga novinara u 2006.).

Talijanska država je zakonom o financiranju tiskovine, donesenim 1981. godine, htjela pripomoći jamčenju slobode štampe. Berlusconijska vlada je sada, u općoj ekonomskoj krizi, najavila smanjenje sredstava za financiranje štampe, na što se odmah čuo prosvjed novinara kako će biti ugrožena sloboda iznošenja informacija. Što znači "sloboda štampe"?

Zakon o davanju financijske potpore listovima donesen je kako bi se potaklo osnivanje i održavanje kulturnih, političkih, vjerskih i drugih zajednica i realnosti. Novci se listovima daju na osnovu odluke predsjedništva vlade (tablice koje prenosim objavila je vlada), pa tako raznim časopisima nekih pokreta ili ustanova (tablica-3 pokazuje koliko je novaca izdvojeno 2006.). Financiraju se i listovi u inozemstvu na talijanskom jeziku kao što je riječki "La Voce del popolo" (tablica-4 pokazuje koliko je novaca izdvojeno 2006.), pa i listovi na stranim jezicima koji se objavljuju u Italiji kao što je "Primorski dnevnik" (tablica-5 pokazuje koliko je novaca izdvojeno 2006.).

Danas je ta, inače, korisna odluka zapravo degradirala. Mnoge stranke, pa i "prijatelji" političara, pokrenuli su listove samo zato da bi dobili državne novce. Za stranačke listove koje nitko ne čita država je od 2000. do 2006. izdvojila milijardu eura, a samo u 2006. izdvojeno je 186 milijuna eura. Među listovima kojima se daju novci su Linea, Campanile, Rinascita, Voce Repubblicana, Denaro itd. za čije postojanje javnost nema pojma. Kako se dobiju novci? Dovoljno je predstaviti brojke o tiraži (tiskanoj, a ne prodanoj) i bilancu, koja je, dakako, negativna, pa je treba pokriti. Premda se u zakonu kaže kako novce mogu dobiti samo oni listovi koji se prodaju na kioscima, mnogi jedva napuste tiskare i bivaju bačeni u prve sanduke za prikupljanje papira. Sada se želi izmijeniti zakon, odnosno financijsku potporu će se dobivati na osnovu prodane, a ne tiskane naklade. No, do takve namjere će zasigurno proći dosta vremena.

Sloboda štampe je u Italiji zajamčena 21. člankom Ustava u kojem se, uz ostalo, kaže kako zakon može odrediti način financiranja tiskovine. Ali načinom na koji je određen zakon novce ne dobivaju samo zadruge novinara ili mali listovi, već i bogataši kao što je Berlusconi, pa i udruga talijanskih industrijalaca, Confindustria, za svoje publikacije. Na koji način? Država nadoknađuje, na primjer, 10% potrošenoga za papir (tablica-6 pokazuje podatke iz 2006. koliko su izdavači dobili nadoknade za kupljeni papir 2004.), pa zatim za poštanske troškove itd. Izdavači, odnosno 465 izdavačkih kuća dnevnika, časopisa i knjiga, su 2006. godine dobili 450 milijuna eura za papir. Savez talijanskih izdavača novina (FIEG) obznanio je kako su izdavači dobili 270 milijuna eura u 2006. godini kao kompenzaciju za poštanske troškove (slanje novina poštom itd.) za 48 dnevnika i 120 časopisa.

Državne novce uživaju i velike izdavačke kuće kao što su Mondadori (18 milijuna eura), list Confindustrije "Il Sole 24 Ore" (17,8 milijuna eura), RCS (13,7 milijuna eura) itd. Nadalje, imaju i povlašteni PDV (samo 4%) za prodaju svih listova i knjiga.

Unatoč tomu što država pomaže izdavačima u objavljivanju listova i časopisa, ipak tekstovi u njima nisu neovisni, dapače, pod velikim su utjecajem ili ekonomije ili politike. Novine koje bi trebale biti neovisne, koje pišu novinari organizirani u zadrugu, također nemaju ništa s sličnoga s objektivnošću. Primjer je "Il Manifesto", koji pišu novinari-komunisti. Da, list je kritičan prema

vlasti, ali onda nudi komunistička rješenja problema.

Pluralizam informiranja nije u člancima koje objavljuje jedan list, već u tržištu tiskovine. Postoje listovi od krajnje desno do krajnje lijevo orijentiranih, pa svatko može naći štivo koje voli i želi čitati. Utjecaj financijsko-ekonomskih tvrtki ili korporacija na sadržaj tekstova je znatno veći od političkog (ili mafijaškog ako se ponašanje nekih lobija ne uključuje u mafijašenje).

U osvrtu na vanjske utjecaje na novinarsko pisanje ne može se izbjeći televizija. Italija i tu pokazuje anomaliju. Premijer je čovjek koji ima tri najjače privatne tv-postaje. U Italiji nije postojao zakon o zabrani ulaska u politiku osobama koje su imale u vlasništvu medije, pa je Berlusconi kao vlasnik televizija i novinskih kuća ušao u politiku 1994. godine. Od tada pa do danas nije usvojen zakon kojim bi se zabranilo tv-magnatu ulazak u politiku dok ne proda svoje tvrtke. Tako je sada Berlusconi praktički šefom šest najgledanijih tv postaja. Kao premijer "kontrolira" tri kanala državne televizije RAI, a vlasnikom je Mediaseta koji ima također tri glavna kanala (uz mnoge na plaćanje). Uoči parlamentarnih izbora u proljeće 2007. tv-postaje u vlasništvu Berlusconijske bombardirale su javnost o nesigurnosti u Italiji. Informativni programi RAI zajahali su isti val informiranja, jer kada jedan dnevnik objavi informaciju o nekom napadu, pljački, silovanju, onda to "mora" i drugi. Javnost je stekla dojam o velikoj opasnosti po svoju sigurnost, a Berlusconi je svoju predizbornu kampanju usmjerio na davanje sigurnosti građanima. Pobijedio je na izborima u travnju 2008. Ispitivanje javnog mišljenja u studenome 2008. pokazuje kako talijanskoj javnosti sigurnost više nije na prvome mjestu, osjećaju se sigurnijima. No, broj krivičnih djela nije znatno smanjen u roku od nekoliko mjeseci, već je znatno smanjeno informiranje o tim pojavama. Više nije vijest ako je netko opljačkao prodavaonicu cigareta ili benzinsku postaju, a to je u travnju bila prva vijest na dnevnicima.

Na koncu još jedna talijanska anomalija koju je Hrvatska preuzela. U Parlamentu postoji odbor za nadzor nad državnom televizijom (kao i u Hrvatskoj) kojem na čelu mora, po zakonu, biti predstavnik oporbe. No, to ne daje nikakvo jamstvo korektnom informiranju. Ne samo zato što predsjednik tog odbora ne može mnogo toga odlučivati, već prije svega zato što politika kontrolira novinare. Politika, koja dakle bira članove i predsjednika odbora, kontrolira novinare, umjesto da novinari kontroliraju politiku kao što bi trebalo biti u demokracijama.